

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ФІЛОЛОГІЯ

ВИПУСК 23

2016

Франчук Н. Л.,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мовознавства
Вінницького національного технічного університету

Андрощук К. М.,

викладач кафедри мовознавства
Вінницького національного технічного університету

МІЖМОВНА КОРЕЛЯЦІЯ СЕМАНТИЧНИХ ЄДНОСТЕЙ ТРЬОХЕЛЕМЕНТНОЇ БУДОВИ В ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИКИ

Анотація. У статті досліджуються особливості функціонування семантичних єдностей трьохелементної будови в сучасних публіцистичних текстах української та англійської мов.

Ключові слова: релятивні дієслова, модель речення, семантична єдність, періодичні видання, засоби масової інформації.

Постановка проблеми. Необхідною умовою наукового пізнання мови є створення класифікаційних схем чи моделей речення, які об'єктивно відтворюють наявні в реченнях зв'язки, відношення, залежності, а також відповідають способу відображення в них дійсності [1, с. 118]. Останнім часом у зв'язку з активізацією наукових досліджень мови та мовлення робилися спроби визначити інваріантну синтаксичну й семантичну моделі речення, у такий спосіб упорядкувати типологію простого речення. Багатоманітність і різноплановість конкретних спостережень над взаємозв'язками, взаємовідношеннями синтаксичних структур, а також намагання вчених узагальнити результати спостережень, подати їх у системному вигляді сприяли інтенсифікації пошуків у цій галузі.

У сучасних дослідженнях мовознавці все частіше порушують питання, що стосуються природи семантичних єдностей, які утворюються релятивними дієсловами. Моделі таких єдностей уперше були розроблені Н.Ю. Шведовою, досліджувалися А.П. Загнітком, Т.В. Савчук, І.М. Прокопенко, а згодом Н.Л. Іваницькою були здійснені спроби систематизувати їх з урахуванням словесного синсемантизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє наявність ґрунтовних праць, автори яких досліджують певні аспекти функціонування семантичних єдностей. Зокрема, Ю.Б. Лебедь виділила й охарактеризувала основні формально-синтаксичні моделі прислівних обов'язкових компонентів [2], І.А. Мельник проаналізувала вияв дієслівного синсемантизму в моделях речень дієслівної будови [3], Н.Л. Іваницька дослідила моделі семантичних єдностей на формально-синтаксичному рівні [4]. Однак питання стилістичного навантаження таких конструкцій залишається не дослідженим.

Мета статті – проаналізувати особливості функціонування семантичних єдностей трьохелементної будови в сучасних публіцистичних текстах української й англійської мов.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснено міжмовну кореляцію таких єдностей із погляду їх стилістичних потенцій.

Предметом дослідження є семантичні єдності трьохелементної будови, а об'єктом, відповідно, – граматична структура мови.

Матеріалом дослідження послуговували конструкції, дібрані з публіцистичних текстів сучасних україномовних (*Голос України, Незалежна газета «Свобода слова», Україна Бізнес Ревю, Урядовий кур'єр*) та англійськомовних (*Daily Telegraph, The New York Times*) періодичних видань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінантною ознакою релятивних дієслів Н.Л. Іваницька вважає їх нездатність реалізувати семантику самостійно, без обов'язково залежних слів, що безпосередньо впливає на специфіку структури речення, забезпечуючи функціонування релятивних дієслів в обов'язковій сполучуваності зі словами, які заміщують відкриті такими дієсловами позиції для заповнення їх обов'язковими придієслівними компонентами [4, с. 58]. Сполучуваність у таких випадках визначається предметно-логічними зв'язками між дієсловом і залежними від нього словами, адже релятивному дієслову властива семантична вибірковість відповідних слів як компенсаторів незалежної дієслівної семантики.

Заповнення залежних позицій у семантичних єдностях не є довільним, а має певні закономірності, зумовлені передусім змістом відтворюваного фрагменту позамовної реальності та сполучувальними особливостями релятивних дієслів. Залежний компонент семантичної єдності є обов'язковим придієслівним компонентом, що позначає предмет (об'єкт дійсності) або супровідну ознаку дії чи стану, за допомогою яких завершено реалізується семантика релятивного дієслова.

Н.Ю. Шведова зазначає, що семантико-граматична заданість заповнення відкритої позиції слова характеризує більшість слів сучасної української літературної мови, виявляється в наявності сильних прислівних зв'язків між залежним і підпорядкованим словом [5, с. 308]. Подібні сполучення слів називаються семантичним єдностями. Релятивне дієслово, поєднуючись із двома обов'язковими придієслівними компонентами, утворює трикомпонентну семантичну єдність.

Залежно від морфологічного вираження обов'язкових придієслівних поширювачів, Н.Ю. Шведова виділяє дві основні моделі, за якими будуються трикомпонентні семантичні єдності [5, с. 306–321]:

- предикативно-двохоб'єктну модель;
- предикативно-об'єктно-обставинну модель.

1. **Предикативно-двохоб'єктна модель** типізує синтаксичну структуру двоскладних речень із двома обов'язковими

компонентами приприсудкової залежності з об'єктним відношенням [4, с. 147]. Вона об'єднує речення, позицію присудків у яких замінюють тривалентні дієслова, загальною семантичною властивістю яких є спрямованість дії (стану) на два предмети: «Незалежна газета «Свобода слова» дає можливість жителю нашої області звернутися зі сторінок до влади (Незалежна газета «Свобода слова») – дає (що?, кому?).

У таких реченнях, як стверджує Н.Л. Іваницька, предикативна ознака виражається присудком і двома приприсудковими компонентами, один із яких компенсує семантику присудка в плані спрямованості дії на предмет, а другий указує на інший предмет як сферу концентрації дії [4, с. 170]. Речення відтворюють ситуацію, в якій беруть участь три учасники: суб'єкт, об'єкт і адресат. На формально-синтаксичному рівні в моделі речення наявні два обов'язкові приприсудкові поширювачі у формі знахідного й давального відмінків без прийменника: *Вінничани через два тижні дадуть оцінку экс-губернатору* («Незалежна газета «Свобода слова»); *Страховий ринок відшкодував понад 2 млрд. збитків потерпілим у ДТП* (Україна Бізнес Ревю).

Функціонування таких конструкцій у періодичних виданнях має свою особливість, що зумовлена специфікою публіцистичного стилю. На відміну від художніх творів, у публіцистиці не підтекст, а сам текст досить чітко виражає авторське ставлення до викладених фактів. Зосередженість преси насамперед на подієвості виявляється в активному функціонуванні присудків, виражених релятивними дієсловами, що потребують обов'язкових поширювачів об'єктної семантики. Такі присудки можуть виражати:

1) спосіб передачі об'єкта певному суб'єкту: укр. *дати* (що?, кому?), *віддати* (що?, кому?), *відшкодувати* (що?, кому?); англ. *to give* – давати (що?, кому?), *to sell* – продавати (що?, кому?); *Зокрема голова уряду дає таке доручення керівництву міста* (Незалежна газета «Свобода слова»); *Знайдені гроші Снітько віддає жертві терактів* (Незалежна газета «Свобода слова»); *Страховий ринок відшкодував понад 2 млрд. збитків потерпілим у ДТП* (Україна Бізнес Ревю); *Prime Minister Silvio Berlusconi gave all necessary documents to the court on Monday* (Daily Telegraph); *The company sold 14.1 million last quarter to the users* (The New York Times);

2) ментальну діяльність суб'єкта: укр. *приділяти* (що?, кому?), *виразити* (що?, кому?), *призначити* (кого?, ким?); англ. *to sue* – пред'явити (що?, кому?); *Уряд приділяє Вінниччині особливу увагу* (Незалежна газета «Свобода слова»); *У документах ЄНП також виразила підтримку українським партіям-спостерігачам* (Голос України); *Головою Деснянського району міста Києва Президент призначив Віктора Жеребнюка* (Урядовий кур'єр); *Motorola sued Apple the clame in October over patent infringement* (The New York Times);

3) мовленнєву діяльність суб'єкта з метою надання певної інформації: укр. *казати* (що? кому?), *оголосити* (що? кому?), *інформувати* (кого?, про що?), англ. *to comment* – коментувати (що? кому?), *to inform* – інформувати (кого?, про що?); *Новому Податковому кодексу Президент сказав «ні»* (Голос України); *Микола Джига оголосив подяку голові Козятинської РДА* (Незалежна газета «Свобода слова»); *Під час зустрічі Стоунстріт поінформував міністра про мандат групи експертів* (Урядовий кур'єр); *Obama has commented his decision to the journalists* (The New York Times); *Mr. Sarkozy informed the government about rebalancing currencies and lessening their large fluctuations* (Daily Telegraph);

4) мовленнєву діяльність суб'єкта з метою впливу на іншого суб'єкта: укр. *привітати* (кого?, із чим?), *переконати* (кого?, у чому?), *закликати* (кого?, до чого?): *О. Жупанов привітав усіх учасників пленарного засідання із знаменним днем в історії Вінниччини* (Незалежна газета «Свобода слова»); *Організатор фестивалю Сергій Кудлаєнко привітав «Вінницький подіум» з його третім проведенням* (Незалежна газета «Свобода слова»); *Володимир Гройсман на черговому засіданні закликав чиновників до зменшення чисельності своїх підлеглих* (Україна Бізнес Ревю); *Україна переконала МВФ у спроможності виплатити кредит* (Голос України).

Моделі з присудками відповідної семантики нехарактерні для англомовної преси, оскільки, як зазначає І.В. Арнольд, відповідні лексеми англійської мови реалізують своє значення в складі дієслівного присудка неелементарної будови й вимагають після себе дієслова у формі інфінітива [5, с. 53], напр.: *to appeal to proud of the country* – *закликати гордитися країною*; *to persuade to stay at home* – *переконати залишитися вдома*.

Крім того, в проаналізованих нами англомовних періодичних виданнях відсутні фразеологічні чи фразеологізовані вислови, побудовані за предикативно-двохоб'єктною моделлю. Зате в українській періодиці такі конструкції активно транслюються в елементарні речення, репрезентуючи негативну оцінку автором певних явищ суспільного життя: *Натомість кийські підприємці загрибали жар чужими руками* (Україна Бізнес Ревю); *Скоро депутати знов загрибатимуть жар руками довірливих виборців* (Україна молода); *Але бюрократи й на людському горі нагріли руки, «переполовинивши» розмір грошової допомоги постраждалим від повені* (Незалежна газета «Свобода слова»).

Як бачимо, спрямованість преси на масового читача виражається в активному використанні речень, присудки яких репрезентовані дієсловами, що відображають різний характер взаємодії суб'єктів-членів суспільства.

2. Предикативно-об'єктно-обставинна модель типізує речення, в яких дія співвідноситься з об'єктом і обмежується відповідними обставинними параметрами [4, с. 171]: *Чому ж вони не спрямують всі сили на розвиток виробництва чи відновлення роботи промислових підприємств?* (Незалежна газета «Свобода слова») – *спрямувати* (що?, куди?)

У періодичних виданнях трикомпонентні семантичні єдності з обов'язковими придієслівними компонентами обставинно-локативного значення транслюються в речення з метою конкретизації описаних подій, що зумовлено пропагандистсько-інформаційною спрямованістю преси. Для читача важливо знати локалізацію події, її вплив на суспільство, її оцінку з уст компетентних людей. Тексти друкованих засобів масової інформації зорієнтовані на задоволення читачських потреб, тому в них активно функціонують речення, дієслівні присудки яких репрезентовані дієсловами із семантикою:

1) локалізації події: укр. *встановити* (що?, де?), *спорудити* (що?, де?); англ. *to place* – розмістити (що?, кого?, де?), *to spend* – проводити (що?, де?); *to conclude* – представити (що?, де?); *Католицька громада Вінниці встановила у місті бронзову фігуру понтифіка Іоанна Павла II* (Незалежна газета «Свобода слова»); *У центральному парку майстри спорудили чимало прекрасних льодових скульптур* (Газета по-українськи); *On Saturday night Ms. Garfield's "Twin Pines" concluded its premiere run at Duo Multicultural Arts Center* (Daily Telegraph); *They will then spend another three months in Hanawon* (The New York

Times); *Several hundred of Mr. Limonov's supporters organized the sanctioned protest on the main square of the city* (The New York Times);

2) цілеспрямованого впливу суб'єкта на іншого суб'єкта або на об'єкт: укр. *спрямувати* (кого?, що?, куди?), *запросити* (кого?, куди?), *наближати* (кого?, куди?); англ. *to take* – *прокласти*¹ (що?, куди?): Чому ж вони не спрямують всі сили на розвиток виробництва чи відновлення роботи промислових підприємств? (Україна молода); А Владика Тульчинський і Брацлавський Іонафан всіх присутніх запросив на наступне сторіччя храму (Незалежна газета «Свобода слова»); *Екс-голова обласної ради якось ненароком й нібито ненавмисно наближає собі першого заступника голови ОДА* (Газета по-українськи); *Most defectors from Yanggang cross directly into neighbouring China and then make their way to South Korea* (The New York Times);

3) переміщення об'єкта: укр. *направляти* (що?, куди?), *привезти* (що?, куди?), *вкласти* (що?, куди?), *отримати* (що?, звідки?); англ. *to bring* – *принести* (кого?/що? куди?): В державну казну органи місцевого самоврядування направляють майже половину власних доходів місцевих бюджетів (Україна Бізнес Ревю); Прем'єр-міністр України привіз до Вінниці низку конкретних пропозицій (Голос України); Приміром, німецький *Commerzbank вклав у банк «Форум» майже \$0,3 млрд.* (Україна Бізнес Ревю); *Інформацію про подальші кроки і плани аналітики отримують із заяв різних високопосадовців* (Голос України); *In 2003, a local Islamist network loyal to Al Qaeda killed 5 people and brought them to the British Consulate* (Daily Telegraph).

Речення, побудовані за об'єктно-обставинною моделлю, досить широко використовуються в газетних статтях, які присвячені аналізу політичних, соціально-економічних та інших проблем, що зумовлено різноспрямованістю семантики обов'язкових поширювачів – об'єктної та обставинної, які зосереджують увагу реципієнта на різних аспектах конкретної події.

Висновки. Отже, порівняння семантичних єдностей трьохелементної будови української та англійської мов дає можливість зробити висновок про їх широке і продуктивне функціонування в українських та англомовних періодичних виданнях, а також про досить багатий арсенал виконуваних ними стилістичних функцій у досліджуваних текстах обох мов. Спрямованість публіцистичного стилю на емоційне, динамічне, різнобічне висвітлення явищ у житті конкретної людини

зокрема й суспільства загалом зумовлює активне використання семантичних єдностей трьохелементної будови в сучасних газетних статтях за рахунок різноманітної семантичної наснаженості присудків.

Література:

1. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові / Н.Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 167 с.
2. Лебедь Ю.Б. Семантико-синтаксична типологія обов'язкових прислівних компонентів речення в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ю.Б. Лебедь. – К., 2010. – 30 с.
3. Мельник І.А. Вияв дієслівного синсемантизму в моделях речень дієслівної будови / І.А. Мельник. // Філологічні студії : збірник наукових статей / ред. В.Я. Теклюк. – Вінниця : ВДПУ, 2009. – Вип. 7. – С. 99–102.
4. Іваницька Н.Л. Сучасні теорії категорійної граматики в лінгводидактиці : [науково-методичний посібник] / Н.Л. Іваницька. – Вінниця : ПП Балюк І.Б., Видавництво Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2009. – 208 с.
5. Шведова Н.Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения / Н.Ю. Шведова // Славянское языкознание : материалы IX Межд. съезда славистов. – М., 1983. – С. 306–321.
6. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования) : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.»] / И.В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.

Франчук Н. Л., Андрощук Е. Н. Межъязыковая корреляция семантических единств трехэлементной структуры в текстах современной периодики

Аннотация. В статье исследуются особенности функционирования семантических единств трехэлементной структуры современных публицистических текстов русского и английского языков.

Ключевые слова: релятивные глаголы, модель предложения, семантическое единство, периодические издания, средства массовой информации.

Franchuk N., Androshchuk K. Interlanguage correlation of the ternary semantic unities in the texts of modern periodicals

Summary. The article explores the features of functioning of the three-element semantic unities in the modern journalistic texts of Ukrainian and English languages.

Key words: relative verbs, model of sentence, semantic unity, periodicals, media.

¹ Одне зі значень полісемійного дієслова *to make*.